

Ανδριανή Δρίβα

(Νηπιαγωγός, υποψήφια Διδάκτορας ΠΤΔΕ-ΔΠΘ)

Ο Ιπτάμενος δίσκος του Ευγένιου Τριβιζά: η μεταμόρφωση των προσφύγων σε πολίτες του σύμπαντος***The Flying Saucer by Eugene Trivizas: How refugees are transformed into universal citizens*****Abstract**

The *Flying saucer* is an illustrated book by Eugene Trivizas, published in December 2011. The story is about a food group which escapes from a housewife's kitchen, which is described as resembling a concentration camp. The foods lead a miserable life and they are desperately anticipating their fatal ending: to be consumed by people. A saucer becomes their source of inspiration. The saucer comes from an alien generation and his grandfather used to be a flying saucer. He finally achieves to dissipate their fears and overcome their objections and so they altogether take off and travel in the sky.

This is truly a story about refugees, where the people forced to leave their grounds. This is a children story but at the same time a metaphor on the theme of treatment of weaker groups of people, as well as the course and destiny of the refugees. On the other hand, if despair is the common origin between people who are obliged to abandon their country and the condemned food group, then the foods do not suffer so much as refugees normally do. Refugees usually go through a lot of trouble but our descent heroes become universal citizens in an amazing universe. The host planet, where they finally arrive after a fascinating journey, is a friendly place and they live a heavenly life there. Working is not obligatory but they do not choose to stay inactive. They have fun and enjoy the freedom and joy the life, from which they were deprived during their stay on Earth.

This is an optimistic story, filled with Trivizas's familiar and distinct sense of humour. It clearly manifests the theme of abandoning one's own land by those who are doomed to consumption. The foods do not stay to fight back and alienate people, as the oppressed ones in Orwell's *Animal Farm*. They don't even think about the chance of finding some kind of hope to save themselves in the kitchen. The happy ending lightens the story from its serious connotations and constitutes it a safe children's reading even for the very young.

Key words: Children's Literature, Eugene Trivizas, refugees, immigrants, illustrated books.

Το έργο *Ο Ιπτάμενος Δίσκος*¹ κυκλοφόρησε τον Δεκέμβριο του 2011 σε μία εποχή δοκιμασίας για την Ελλάδα. Δε θα ισχυριστούμε ότι είναι πολιτικό κείμενο, ούτε ότι δεν είναι. Καθώς όμως όλα είναι δυνατά και ανοιχτά για τον αναγνώστη, και χάρη στην ιδιότητα του κειμένου να γεννά νέους κλώνους, να ανασηματοδοτείται,

¹ Ευγένιος Τριβιζάς, *Ο Ιπτάμενος δίσκος*, εικονογράφηση: Βασίλης Παπατσαρούχας, (Αθήνα: Μεταίχμιο, 12/2011).

ακόμη και να μεταλλάσσεται, δεν μπορούμε να αντισταθούμε στο ελπιδοφόρο μήνυμα που νιώθουμε να μας στέλνουν τα ευτελή αναλώσιμα που πρωταγωνιστούν στο έργο αυτό.

Μία σειρά από τρόφιμα που περιμένουν το τέλος τους στην κουζίνα της κυρά-Κατίνας (και δε θα παραβλέψουμε τη σημειωτική του λαϊκού ονόματος και τη μειωτική συνυποδήλωση στην οποία παραπέμπει²), παίρνουν μία κοσμοϊστορική απόφαση. Να δραπετεύσουν και να ταξιδέψουν στο θαυμαστό χώρο του διαστήματος.

Αποστασιοποιημένος από οποιαδήποτε συναισθηματική εμπλοκή ο αφηγητής, αναφέροντας απλώς τα βάσανα των συμπαθών πρωταγωνιστών με χιούμορ και χωρίς εμφανή εμπάθυνση στη φρίκη της απόγνωσής τους, περνά πολύ γρήγορα στο σχέδιο: την απόδραση. Μια θαυμάσια νέα διαπλανητική ζωή περιγράφεται στη συνέχεια.

Τα μελλοθάνατα εδέσματα λένε λίγα για να περιγράψουν τη ματαιότητα της ύπαρξής τους. Χωρίς ψυχολογική βυθομέτρηση από τον αφηγητή εκφράζουν ταχύτατα τα ζοφερά τους συναισθήματα, κυρίως με ρήματα: βαρέθηκα, λιάνω- κρυφολιάνω, παραπονέθηκε, (άλλα) ονειρευόμουν, κλάφτηκε, στέναξε, έχουμε υποφέρει. Μιλάνε για «παλιοζωή» και «ζωή φαρμακωμένη», καθώς έχουν πλήρη επίγνωση του τι θα τους συμβεί και δεν τρέφουν αυταπάτες. Παρά όμως τις βαριές λέξεις που αναφέραμε, το κείμενο δεν γίνεται τραγικό. Όπως στα περισσότερα έργα του Τριβιζά, στη θλίψη παρεισφύρει το χιούμορ και ο πόνος διακωμωδείται, κυρίως με τις απλοϊκές λαϊκές φιλοσοφίες- ατάκες που πετάνε οι πρωταγωνιστές: «ναι είτε μια μπουκάλα γάλα/ οι άνθρωποι γλου γλου σου πίνουνε το γάλα/ και σ' αφήνουνε μπουκάλα!», «όλο και κάποιος θα με πει/ όλο και κάποιος θα σας φάει./ βάι..βάι..βάι!», «σε ρίχνουνε στην χύτρας τον Καιάδα και σε κάνουνε μακαρονάδα», κ.λ.π. Κάποιοι γίνονται φοβικοί. Το καρότο θεωρεί ότι είναι σε χειρότερη θέση από τους άλλους μόνο και μόνο εξαιτίας του χρώματός του³.

Ο Σωτήρας δεν έρχεται απ' έξω. Είναι ένας δίσκος από εξωγήινη γενιά από τη συντροφιά τους. Τους βεβαιώνει ότι μπορεί να γίνει ιπτάμενος σαν τον παππού του και ο πόνος τους φαίνεται να τον αφυπνίζει και να του θυμίζει μια καταγωγή διόλου ταπεινή, όπως η σημερινή του ζωή. Κάποιοι αρχίζουν να τον αμφισβητούν: «σε λίγο θα μας πεις/ ότι η γιαγιά σου ήτανε σιντί/ κι έπαιζε ρέγκε μουσική». Αλλά εκείνος δεν πτοείται και τους προτείνει να το σκάσουν στους αιθέρες. Δειλά δειλά, χωρίς όμως χρονοτριβές, αρχίζουν να πείθονται και να ονειρεύονται μια καλύτερη ζωή.

Έτσι απογειώνονται και βλέπουν πράγματα απίστευτα και θαυμαστά, ενώ ο αφηγητής λογοπαίζει μετά από κάθε περιγραφή σουρεαλιστικών σκηνικών, επαναλαμβάνοντας: «πετάει ο δίσκος;/ πετάει, πετάει». Κόβεται η ανάσα των επιστημόνων στη ΝΑΣΑ. Ένας αστρονόμος αναφωνεί: «Ίσως είδα ό,τι είδα. Ίσως και να μην το είδα όμως!». Η ζωή τους γίνεται μια συνεχής διασκέδαση, μακριά από νεροχύτες, καφετιέρες, μπαλτάδες και σαλτσιέρες. Έτσι απλά.

² Για την ελληνική και γαλλική μεταφορική σημασία του ονόματος δεξ Γεώργιος Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, (Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε, 2002), σελ. 871, λήμμα Κατίνα. Και σαν να μην είναι αρκετό το όνομα, η κυρά Κατίνα πάει στο παζάρι/ ν' αγοράσει ένα παντζάρι/ και μια κορδέλα παρδαλή. Με αυτή την παρήχηση, πέρα από την εικόνα της λαϊκής γυναίκας που ψωνίζει ζαρζαβατικά στο παζάρι, «ηχεί» στ' αυτιά μας κι ένα ενοχλητικό πα- πα- πα (ή το α- πα- πα) μιας κουτσομπόλας.

³ «Εμένα θα με φάνε πρώτο πρώτο,/ στέναξε ένα καρότο./ Γιατί το χρώμα το πορτοκαλί/ φαίνεται ότι προκαλεί/ ακόρεστες ορέξεις, μ' ανθρώπους καλύτερα μην μπλέξεις!»

Για άλλη μια φορά ο Τριβιζάς διαλέγει την κουζίνα ως ορμητήριο δράσης. Στη σειρά «Η Χαρά και το Γκουντούν»⁴ έχουμε πολύ συχνά εικόνες της κουζίνας και των αντικειμένων που συναντάμε σ' αυτή, όπως το σουρωτήρι που μεταμορφώνεται σε διαστημόπλοιο και ταξιδεύει τους πρωταγωνιστές⁵. Στο έργο *Ο κύριος Ζαχαρίας και η κυρία Γλυκερία*⁶ η γεμάτη εκρηκτικό πάθος ερωτική τους ιστορία διαδραματίζεται εκεί. Στη *Ζωγραφιά της Χριστίνας*⁷ η πρωταγωνίστρια περιπλανιέται σ' έναν τσελεμεντέ, όπου τα τρόφιμα αναστατώνονται από την ξαφνική απόφαση της ιδιοκτήτριας του βιβλίου, της κυρίας Βούλας Ζουμπουρλίδου, να κάνει δίαιτα και να κάψει τον τσελεμεντέ. Πάνω που αποφασίζουν να γίνουν πρόσφυγες⁸ μετακομίζοντας σε άλλο βιβλίο, η κυρία αλλάζει γνώμη για τη δίαιτα. Εκεί βέβαια τα εδέσματα έχουν το αντίθετο πρόβλημα. Έχουν μόνο τον φόβο της απώλειας στέγης. Είναι απόλυτα συμβιβασμένα με το ότι προορίζονται για ανάλωση και δεν θέλουν να χάσουν το δικαίωμά τους αυτό. Γεννήθηκαν γι' αυτό το σκοπό. Τα αναλώσιμα του τσελεμεντέ, αντίθετα από αυτά στον *Ιπτάμενο δίσκο* που είναι απρόσωπα, έχουν ονόματα (Αυγουστίνος το αυγό, Φωφώ η φρατζόλα, Λουκάς το λουκάνικο, Μπουμπού το μπουρέκι, Παντελής ο παστουρμάς, Ροδόλφος ο ροζ ζελές, Γιάγκος το γιουβαρλάκι, Λέτα η κοτολέτα κ.λ.π). Έχουν ακόμη μία ανεξήγητη πεποίθηση ότι συνεχίζουν να ζουν, ακόμη και αν μαγειρευτούν. Ίσως γιατί, αν και εμψυχωμένα, παραμένουν χάρτινα. Το πιο εντυπωσιακό όμως είναι ότι τους αρέσει που τρώγονται και δε λένε ποτέ όχι στα βασανιστήρια των ανθρώπων⁹. Η πρόταση της Χριστίνας να γίνει δεκτή στο βιβλίο τους αναγκαστικά δεν μπορεί να γίνει δεκτή, καθώς ούτε τρώγεται, ούτε της αρέσει να τη χτυπούνε. Τα εδέσματα του *Ιπτάμενου δίσκου* δεν χαρακτηρίζονται από τέτοιο μαζοχισμό. Δεν έχουν ονόματα, ούτε ρίζες στον εχθρικό τόπο που έχουν εγκλειστεί. Δεν εμπλέκονται συναισθηματικά με την κυρά Κατίνα, όπως τα χάρτινα με τη Βούλα Ζουμπουρλίδου, που φτάνουν στο σημείο να της απαγγείλουν και ύμνο¹⁰. Οι ήρωες που συνιστούν την απρόσωπη μάζα του *Ιπτάμενου δίσκου* θέλουν απεγνωσμένα ν' αποκτήσουν ταυτότητα και προσωπική ζωή.

Έτσι, λοιπόν, τα «ευτελή» ψώνια μιας λαϊκής γυναίκας μεταμορφώνονται σε παγκόσμιους πολίτες ενός εναλλακτικού σύμπαντος, μόνο χάρη στην αποφασιστικότητα και την τόλμη τους. Οι σκέψεις για το «ευτελές» και το πολύτιμο δεν είναι κάτι το πρωτότυπο. Στο βιβλίο *Η μεταμόρφωση του κοινότοπου*¹¹ ο Arthur Dando μας πα-

⁴ Η σειρά αποτελείται από δώδεκα βιβλία σε εικονογράφηση Βαγγέλη Ελευθερίου και κυκλοφορεί από τις Εκδόσεις Πατάκη.

⁵ Ο ίδιος ο Τριβιζάς μάς αποκάλυψε σε επικοινωνία μας μαζί του ότι η Χαρά προσωποποιεί απλά αντικείμενα της άγονης καθημερινότητάς της για να ξεφύγει με τη φαντασία της απ' αυτή.

⁶ Ευγένιος Τριβιζάς, *Ο κύριος Ζαχαρίας και η κυρία Γλυκερία*, εικονογράφηση: Ράνια Βαρβάκη (Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2007).

⁷ Ευγένιος Τριβιζάς, *Η ζωγραφιά της Χριστίνας*, εικονογράφηση: Τέτη Σώλου, (Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2007), σελ. 101-113.

⁸ «Φεύγετε να φεύγουμε! φώναξε μια τσιπούρα. Καλύτερα πρόσφυγες παρά καμένοι!», ό.π. σελ 107.

⁹ Ο Αυγουστίνος το αυγό δηλώνει ότι τρελαίνεται να τον χτυπούνε και απαγγέλλει με στόμφο: «Κάνε με ό,τι θέλεις./Κάνε με ομελέτα./μελάτο ή σφιγτό./Όχι ποτέ δε θα σου πω!/Βράσε με! Χτύπα με!/Τσούγκρισέ με, σπάσε με./χτύπα με όσο θες./Βάψε με κόκκινο/πολλές φορές!», ό.π. σελ. 111.

¹⁰ «Ζήτηω εκατό φορές,/ η πιο χοντρή/απ' τις χοντρές/Ζουμπουρλίδου να μας ζήσεις,/τα κιά σου να εκατοστίσεις!/Ορεξη καλή, χρυσή σου,/οι μασέλες σου γοργές/ και γοργή η χώνεψή σου!», ό.π. σελ. 110.

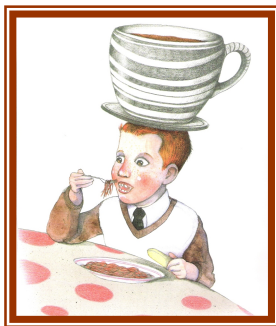
¹¹ Arthur Dando, *Η μεταμόρφωση του κοινότοπου*, μετάφραση: Μαριλένα Καρρά, (Αθήνα: Μεταίχμιο, 2004).

ραπέμπει, μέσω της Ιστορίας της Τέχνης, σ' εκείνους τους δημιουργούς που μεταμόρφωσαν σε έργα τέχνης αντικείμενα της καθημερινής μας ζωής. Ο Marcel Duchamp και ο Andy Warhol ανέδειξαν τέτοια αντικείμενα σε έργα αισθητικής απόλαυσης και απέδειξαν ότι και στα πιο απρόσμενα μέρη μπορεί να βρεθεί ένα είδος ομορφιάς. Ανακάλυψαν μια απρόβλεπτη αισθητική διάσταση στα καθημερινά πράγματα η οποία, μισό αιώνα πριν, προκάλεσε «φιλοσοφική μέθη»¹².

Ο καλλιτέχνης είναι βέβαια αυτός που θα δώσει αισθητική μορφή σε κάθε αντικείμενο. Αυτός είναι ο αλχημιστής που θα προσδώσει αξία στο υλικό, το υλικό υπάρχει από μόνο του. Εδώ μπορούμε να θυμηθούμε τον Bakhtin:

*Εντάσσοντας τον ηθικό και το γνωστικό χώρο στο αντικείμενό της, η αισθητική δείχνει την ποιότητά της συγκεκριμενοποιώντας την: Η αισθητική φαίνεται ότι δεν επιλέγει, δεν μοιράζεται, δεν απορρίπτει τίποτε, δεν απωθεί τίποτε, δεν απομακρύνεται από τίποτε. Όλα αυτά είναι χαρακτηριστικά που έχουν θέση μέσα στην τέχνη μόνο σε σχέση με το υλικό. Απέναντί του ο καλλιτέχνης δείχνεται αυστηρός, ανελέητος. Ο ποιητής απορρίπτει με αυστηρότητα λέξεις, μορφές, εκφράσεις, κρατά πολύ λίγες. Θραύσματα από μάρμαρο τινάζονται κάτω από τη σμίλη του γλύπτη*¹³.

Άλλωστε τα πρότυπα ομορφιάς, όπως και η έννοια της προσωπικής αξίας, διαφοροποιούνται ή σημασιοδοτούνται διαφορετικά μέσα στο χώρο και στο χρόνο. Αντικείμενα που στις δυτικές σημερινές κοινωνίες θεωρούνται ευτελή, κάπου άλλου ή κάποτε μπορεί να είχαν σπουδαία συμβολική ή ανταλλακτική αξία. Οι καλλιτέχνες μεταμόρφωσαν το παραπεταμένο, οι αλχημιστές μεταστοιχείωσαν φθηνά μέταλλα σε χρυσό, οι λογοτέχνες με τις διάφορες οπτικές γωνίες απέδειξαν περίτρανα πως αλλάζει το αντικείμενο παρατήρησης, αν μετακινηθεί η ματιά μας.

Ο εξαιρετικός εικονογράφος Βασίλης Παπατσαρούχας αποτυπώνει στο βιβλίο, πώς βλέπουν οι πρωταγωνιστές ένα παιδάκι που τους καταβροχθίζει. Το αθώο, για μας, πλάσμα προβάλλει μία σειρά κοφτερά δόντια προκειμένου να μπουκωθεί με μακαρόνια, κρατάει σφιχτά μια μπανάνα, ενώ στο κεφάλι του ισορροπεί μία τεράστια φλιτζάνα με κάποιο ρόφημα. Φορά γραβάτα και δείχνει «καθώς πρέπει», τα γουρλωμένα του μάτια όμως και το ορθάνοιχτο στόμα με τα απερίγραπτα δόντια προδίδουν την αδηφαγία του¹⁴.

Συνήθως στον Τριβιζά η μεταμόρφωση της ζωής και η διαφυγή από τη μιζέρια συντελούνται χωρίς φυγή. Όταν οι ήρωες αγανακτούν παλεύουν επί τόπου και αλλάζουν τις καταστάσεις ή επιστρέφουν. Στα *Μαγικά μαξιλάρια*¹⁵ ένας δάσκαλος και

12 Ολόκληρο το βιβλίο πραγματεύεται σχέσεις ανάμεσα στο ευτελές και στο πολύτιμο. Ενδεικτικά παραπέμπουμε στις σελίδες 69-79, όπου με παραδείγματα έργων και δημιουργών προσπαθεί ο συγγραφέας να προσεγγίσει το όριο που διαχωρίζει οποιοδήποτε έργο τέχνης από ένα απλό αντικείμενο το οποίο, μολονότι μπορεί να του μοιάζει απόλυτα, συμβαίνει να μην είναι το ίδιο έργο τέχνης.

13 Mikhail Bakhtin, *Προβλήματα λογοτεχνίας και αισθητικής*. (Αθήνα: Πλέθρον, 1980),σελ. 55.

14 Ο Nodelman πιστεύει ότι η σχέση εικόνων και κειμένων είναι φύσει ειρωνική, καθώς και οι δύο πλευρές μιλούν για πράγματα για τα οποία η άλλη πλευρά είναι σιωπηλή. Δες περισσότερα στο Perry Nodelman, *Words About Pictures*. (U.S.A.: University of Georgia Press, 1988), σελ. 221- 239.

15 Ευγένιος Τριβιζάς, *Τα μαγικά μαξιλάρια*, εικονογράφηση: Βαγγέλης Παυλίδης, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 1996).

λίγα παιδιά καταφέρνουν να αφυπνίσουν και ν' αλλάξουν την καθεστηκυία τάξη. Στην *Τελευταία Μαύρη Γάτα*¹⁶ ο ένας αντιστέκεται στους πολλούς και σταματάει τη γενοκτονία. Τα *Γουρουνάκια Κουμπάρδες*¹⁷ διώχνουν τους λύκους που τους κυριεύσαν, το *Γαϊδουράκι που γκάριζε*¹⁸ κατατροπώνει τη μάγισσα που τον κρατούσε χρόνια δέσμιο και τα φρούτα της *Φρουτοπίας*¹⁹ τους μανάβηδες. Αντίθετα στο *Παραπονεμένο Ελεφαντάκι*²⁰ ο αναξιοπαθών πρωταγωνιστής που χλευάζεται και κακοποιείται ακόμη και από την ίδια του τη μητέρα, πρέπει να ρίξει μαύρη πέτρα πίσω του και να αναζητήσει νέους τόπους, όπου θα είναι ευπρόσδεκτος, χρήσιμος και αποδεκτός για ν' αλλάξει τη ζωή του. Σε πολλά έργα του ο συγγραφέας βάζει τον ήρωα να περιπλανηθεί, προκειμένου να ωριμάσει και να πραγματοποιήσει τα όνειρά του (π.χ *Το παπάκι που δεν του άρεσαν τα ποδαράκια του*²¹ που βρίσκει τρόπο ν' αλλάξει το «παπιοπαράδοτο» χρώμα των ποδιών του, ο *Πεταλουδόσαυρος*²² που ανακαλύπτει την ταυτότητά του, *Η ζωγραφιά της Χριστίνας* που μετά από περιπλάνηση σε διάφορα βιβλία εκτιμά το δικό της κ.ά.), αλλά δεν τον αποκόπτει από τις ρίζες του, επιστρέφει στον τόπο του νικητής. Στον *Ιπτάμενο δίσκο* δεν τίθεται θέμα επανάστασης, ούτε προσπάθεια ένταξης και διαπραγμάτευσης, μα ούτε και επιστροφής. Για να σταματήσουν να είναι τρωτοί οι ήρωες πρέπει να φύγουν. Να βρουν το σύμπαν που ανήκουν και να μην ξαναγυρίσουν ποτέ. Σίγουρα δεν θα τους λείψει ο αιώνιος αντίπαλος όπως στη *Χώρα χωρίς γάτες*²³.

Για μια ακόμη φορά, προκειμένου να πραγματοποιηθεί μια ριζική αλλαγή της κατάστασης, εδώ το άλμα στους αιθέρες, χρησιμοποιείται μαγεία, όλα είναι δυνατά και ανοιχτά. «Πετάει ο δίσκος; Πετάει, πετάει». Και στο ευρύτερο σύμπαν θα βρουν την ύψιστη ομορφιά των μικρών στιγμών διασκέδασης που δεν ήταν να' χουν στο γενέθλιο τόπο τους. Την ουράνια ευλογία, μακριά από την επίπεδη ζωή τους, το φόβο, τη μιζέρια, τη θυματοποίηση. Το θάρρος εδώ δεν οδηγεί στην αντίσταση, αλλά στο άλμα, στην υπέρβαση.

Η φυγή των αφελών εδεσμάτων από την κοινότητα που απειλεί να τα αναλώσει παρουσιάζει μια εικόνα προσφυγιάς που σίγουρα δεν έχουμε ξαναδεί. Οι αναφορές της εικόνας αυτής όμως στους πρόσφυγες είναι οφθαλμοφανείς. Ο πρόσφυγας ορίζεται ως «το πρόσωπο που εξαναγκάζεται σε φυγή από το μόνιμο τόπο εγκατάστασής του ή την πατρίδα του κυρίως για να αποφύγει διωγμούς από την επίσημη ε-

¹⁶ Ευγένιος Τριβιζάς, *Η τελευταία μαύρη γάτα*. εικονογράφηση: Stephen West, (Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2001).

¹⁷ Ευγένιος Τριβιζάς, *Τα Γουρουνάκια Κουμπάρδες*, (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 1995).

¹⁸ Ευγένιος Τριβιζάς, *Το γαϊδουράκι που γκάριζε*, εικονογράφηση: Λίζα Ηλιού, (Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2003).

¹⁹ Σειρά κόμιξ που αποτελείται από 50 τεύχη, σε εικονογράφηση Νίκου Μαρουλάκη, (Αθήνα: Εκδόσεις Μοντέρνοι Καιροί, 2009).

²⁰ Ευγένιος Τριβιζάς, *Το παραπονεμένο ελεφαντάκι*, εικονογράφηση: Βαγγέλης Ελευθερίου, (Αθήνα: Εκδόσεις Κέδρος, 2004).

²¹ Ευγένιος Τριβιζάς, *Το παπάκι που δεν του άρεσαν τα ποδαράκια του*, εικονογράφηση: Βαγγέλης Ελευθερίου, (Αθήνα: Εκδόσεις Κέδρος, 1990).

²² Ανέκδοτο θεατρικό έργο που ανεβίστηκε πρώτη φορά το 1992.

²³ Ευγένιος Τριβιζάς, *Η χώρα χωρίς γάτες*, εικονογράφηση: Νίκος Μαρουλάκης, (Αθήνα: Εκδόσεις Κέδρος, 1985). Στο έργο αυτό, όταν με πολύ αγώνα ο πρωταγωνιστής ποντικός ανακαλύψει τη Χώρα χωρίς γάτες και φάκες, θα γίνει χοντρός και νωθρός και θα του λείψει η δράση και ο κίνδυνος, με αποτέλεσμα να φύγει και να συνεχίσει τη ζωή του στη γεμάτη περιπέτειες και συγκινήσεις Γάτοφακο-Φακογατοχώρα.

ζουσία»²⁴. Οι πρόσφυγες ζητούν άσυλο, δηλαδή πρόσβαση και προστασία σε κάποια άλλη χώρα. Το δικαίωμα για άσυλο διασφαλίζεται με το άρθρο 14 της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα²⁵. Οι πρωταγωνιστές του *Ιπτάμενου Δίσκου* δεν εγκαταλείπουν τον τόπο τους για να ζήσουν καλύτερα, αλλά για να σώσουν τη ζωή τους. Υπόκεινται σε αναγκαστική μετανάστευση²⁶.

Ο απολαυστικός Τριβιζάς πρωτοτυπεί παρουσιάζοντας ως θύτες ανθρώπους υπεράνω κάθε υποψίας, όπως παιδιά και νοικοκυρές, και ως θύματα εμψυχωμένα εδέσματα²⁷. Το έγκλημα θα μπορούσε να έχει ελαφρυντικά, καθώς τα τρόφιμα θεωρούνται άψυχα και κανείς δεν αμφισβητεί ότι προορίζονται για κατανάλωση από τους ανθρώπους. Κανένας διεθνής οργανισμός δεν ανέλαβε ποτέ την προστασία τους. Πίσω όμως από την απλή αυτή παραδοχή μπορεί να κρύβεται η αλληγορία. Όπως και στη *Φάρμα των Ζώων* του Orwell, ανθρωπομορφισμένα πλάσματα καταλήγουν στην παραδοχή ότι ο άνθρωπος είναι ο μόνος πραγματικός εχθρός και επαναστατούν, Εδώ όμως δεν προσπαθούν να ξεφορτωθούν τον εχθρό. Μεταναστεύουν σε άλλους γαλαξίες, όπου δεν υπάρχουν άνθρωποι. Πείθονται από έναν ευκαιριακό ηγέτη και παίρνουν τις ζωές τους στα χέρια τους. Τελικά τους βγαίνει σε καλό, καθώς από θανατοποινίτες μεταβάλλονται σε παγκόσμιους -συμπαντικούς θα ήταν ορθότερο να πούμε πολίτες. Αφού γνωρίζουν το πανέμορφο και γεμάτο εκπλήξεις σύμπαν, φτάνουν σ' ένα μακρινό πλανήτη «με έναν ήλιο βιολετί./ζαχαρένια συννεφάκια από γιαγιάς μαλλί./αστεράκια από σπυριά ροδιών/και ανθάκια κερασιών./ μπλε βουνά από λιλά λιβάδια./αθάνατου νερού πηγάδια./τσουλήθρες, κούνιες, ομπρέλινα./αλλά ούτε μια κουζίνα!». Για μια ακόμη φορά αξίζει να προσέξουμε την απλή ομορφιά αυτών που συναντούν στη νέα γη. Ανάλογα είναι κι αυτά που βλέπουν στο ταξίδι.. Περνούν πολύ καλά σ' αυτό οι αγαθοί πρωταγωνιστές. Δεν έσωσαν απλώς τις ζωές τους, βρήκαν τη χαρά. Για να καταλήξουν στη γη της επαγγελίας. Ευτυχώς ούτε σε καταυλισμούς, ούτε σε κέντρα κράτησης, ούτε σε γκέτο.

Όλες οι ιστορίες που αφορούν την προσφυγιά ξεκινούν από την απελπισία. Η εκάστοτε ανατριχιαστική πραγματικότητα είναι εκείνη που οδηγεί τα άτομα να επιλέξουν τη φυγή. Μπορεί να έχουν προηγηθεί αγώνες, μπορεί ο αγώνας να κρίθηκε μάταιος. Πάντα όμως ο πρόσφυγας φεύγει συντροφιά με την ελπίδα. Καθώς στον πραγματικό κόσμο δεν εμφανίζεται ένας ιπτάμενος δίσκος να τον μεταφέρει σ' έναν άλλο κόσμο, η οδός διαφυγής δεν είναι ανθόσπαρτη. Εδώ είναι που διαφέρει το παραμύθι του Τριβιζά από μία συνηθισμένη ιστορία προσφυγιάς. Όχι απλώς παραλείπονται τα βάσανα της διαδρομής, αλλά εκείνη είναι γεμάτη ευχάριστες εκπλήξεις. Το μήνυμα είναι σαφές: «Σηκωθείτε και φύγετε από τις αναπόδραστες καταστάσεις που θα οδηγήσουν αναμφίβολα στην ανάλωσή σας. Ακόμη κι αν βρεθείτε στο αχανές σύμπαν, χωρίς σκοπό, χωρίς «Ιθάκη» διεκδικείστε το δικαίωμα στην έκπληξη. Υπάρχουν κα-

²⁴ Γεώργιος Μπαμπινιώτης, ό.π. σελ. 1498, λήμμα πρόσφυγας. Δες περισσότερα περί ορισμού και προσφύγων γενικότερα στο: Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες *Καθορισμός του Καθεστώτος του Πρόσφυγα* (α' ελληνική έκδοση: Αθήνα 2006), σελ. 2-18. Ακόμη πιο αναλυτικά και με έκθεση των προβληματισμών περί της χρήσης του όρου στο A. Zolberg, A. Suhrke, and S. Aguayo. 1989. *Escape from Violence: Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World*. (Oxford University Press, New York, 1989): p.3-15.

²⁵ Δες τη Διακήρυξη στο <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=grk>

²⁶ Για θέματα ορολογίας μεταναστών, διεθνών μεταναστών και προσφύγων δες Αντώνης Κόντης (επιμ.), *Ζητήματα Κοινωνικής Ένταξης Μεταναστών*, (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση 2009), σελ 520- 525.

²⁷ «Στο κάτω κάτω/ έχουμε κι εμείς ψυχή./ δήλωσε ένα αυγό μελάτο.»

λύτεροι κόσμοι απ' αυτόν στον οποίο καταδικαστήκατε να γεννηθείτε». Τα τρόφιμα στη χώρα υποδοχής δεν ξεκινούν να δουλεύουν σκληρά για να προκόψουν. Δεν ηρεμούν λεπτό, αλλά δεν εργάζονται κιόλας. Παίζουν, κάνουν τραμπάλα, αθλούνται, τεμπελιάζουν, χορεύουν, ξεφαντώνουν. Ο Bruno Bettelheim αναφέρει το δίλλημα των παραμυθιών για το αν πρέπει οι ήρωες να ακολουθούν την αρχή της ευχαρίστησης ή της πραγματικότητας. Για να γίνει σαφής, θέτει ως κλασικό παράδειγμα υποστήριξης της δεύτερης αρχής το γνωστό αλληγορικό, ηθικοπλαστικό μύθο του Αισώπου *Ο Τζίτζικας κι ο Μέρμηγκας*. Θεωρεί ότι δεν εντυπωσιάζει τα παιδιά, καθώς «μόνο ένας υποκριτής καυχησιάρης μπορεί να ταυτιστεί με το αντιπαθητικό μυρμήγκι». Αντίθετα στα *Τρία Γουρουνάκια* υπάρχει ένας μετασχηματισμός στον οποίο διατηρείται μεγάλο μέρος της ευχαρίστησης. Το τρίτο γουρουνάκι δεν είναι μόνο έξυπνο, αλλά παιχνιδιάρικο και σκανδαλιάρικο. Κάπως σαν το παιδί.²⁸ Στον *Ιπτάμενο δίσκο* απ' τον κόσμο της φριχτής λογικής τα τρόφιμα πετούν στον κόσμο της απόλυτης ευχαρίστησης. Εκεί όπου εκτός από τις ευχάριστες δραστηριότητες χαίρονται και τη συντροφικότητα, μια και παρουσιάζονται να διασκεδάζουν σε ζεύγη αλλά και ομαδικά. Η αντιμετώπισή τους από τους ντόπιους δεν αναφέρεται, άλλωστε δεν μας δίνεται καμιά πληροφορία για το αν αυτός ο πλανήτης κατοικείται.

Ένα ακόμη στοιχείο που αξίζει να επισημάνουμε είναι η ταχύτητα με την οποία πήραν τα εδέσματα την μεγάλη απόφαση. Συνειδητοποίησαν γρήγορα μία πραγματικότητα αιώνων, θύμωσαν και ξεπέρασαν την οργή τους χωρίς πολύ σκέψη. Ίσως γιατί η αδυσώπητη πραγματικότητα κρεμόταν πάνω απ' τα κεφάλια τους σ' όλη τη διάρκεια της μικρής ζωής τους. Ίσως γιατί βιάστηκαν να προλάβουν την ημερομηνία λήξης τους. Μπορεί ακόμη η οργή να είναι μάταιη όταν συνειδητοποιείς ότι πηγαίνεις κατευθείαν για τον κλίβανο. Δεν δείχνουν να φοβούνται τα στρατόπεδα συγκέντρωσης τα τρόφιμα, γιατί ήδη ζούσαν σε ένα τέτοιο. Η κουζίνα, το πιο ζεστό δωμάτιο ενός σπιτικού, η εστία, ήταν γι' αυτούς ένα είδος στρατοπέδου²⁹. Η «μαύρη κι άχαρη», «φαρμακωμένη» τους ζωή έρχεται σε αντίθεση μ' αυτά που ονειρεύονταν, «μεγαλεία, εξάισια, μεγάλα».

Τη φυγή σε εναλλακτικούς κόσμους δεν τη συναντάμε μόνο στη λογοτεχνία. Στο θεραπευτικό δράμα η ανάγκη για απόδραση έχει εμπνεύσει διάφορες πρακτικές. Αναφέρουμε ενδεικτικά την *Performance Social Therapy*, που αναπτύχθηκε από τον Fred Newman, ένα θεατρικό συγγραφέα, ηθοποιό και θεραπευτή ειδικευμένο στη φιλοσοφία της Επιστήμης. Στη δραστηριότητα αυτή οι άνθρωποι συνευρίσκονται με άλλους και ενεργητικά οργανώνουν και αποδιοργανώνουν τις ζωές τους, δημιουργώντας ένα δραματικό περιβάλλον στο οποίο μπορούν να δραπετεύουν από τους περιοριστικούς κοινωνικούς ρόλους και επίσης βρίσκουν εναλλακτικούς τρόπους να λειτουργήσουν ή να κάνουν κάτι καινούριο³⁰.

Η Emma Lazarus- ποιήτρια των εξόριστων έγραψε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα το ποίημα, «Ο Νέος Κολοσσός» που χαρακτήρισε στη βάση του Αγάλματος της Ελευ-

²⁸ Μπρούνο Μπέτελχάιμ, *Η γοητεία των παραμυθιών: μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, Μετάφραση: Ελένη Αστερίου, (Αθήνα: Εκδόσεις Γλάρος, 1995), σελ 64-65.

²⁹ «Για τους ανθρώπους η κουζίνα /είναι χρήσιμη, είναι φίνα, /αλλά όχι για μας,/ κλάφτηκε ένας γαρμάς».

³⁰ Δες περισσότερα γι' αυτήν την προσέγγιση, που χαρακτηρίζεται μεταμοντέρνα στο Nancy *Feldman*, "Assisting Children in the Creation of New Life. Performances: Expanding Possibilities for Social and Emotional Development". *Child and Adolescent Social Work Journal*, Volume 25, Number 2, (Springer Netherlands, 2008).

θερίας το 1903, όπου και παραμένει μέχρι σήμερα. Αναφέρεται στους κατατρεγμένους όλου του κόσμου. Ξεχωρίζουν οι στίχοι:

«Δώστε μου τους φτωχούς, τους κουρασμένους σας, τις καταπιεσμένες μάζες που λαχταρούν ν' αναπνεύσουν ελεύθερα...»³¹

Αν η ποιήτρια οραματίστηκε μια χώρα που θα δώσει καταφύγιο στους κουρασμένους μετανάστες, ο Τριβιζάς φαντάστηκε ένα δικό τους γαλαξία. Αν αυτός ο γαλαξίας είναι πιθανός μόνο στα παραμύθια, και οι χώρες που καλοδέχονται πρόσφυγες σήμερα ενδεχομένως να υπάρχουν μόνο στη φαντασία των ποιητών.

Βιβλιογραφία

- Κόντης, Αντώνης (επιμ.), *Ζητήματα Κοινωνικής Ένταξης Μεταναστών*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2009.
- Μπαμπινιώτης, Γεώργιος. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε, 2002.
- Μπαχτίν, Μιχαήλ. *Προβλήματα λογοτεχνίας και αισθητικής*. Μετάφραση: Σπανός, Γιώργος. Αθήνα: Πλέθρον, 1980.
- Μπέτελχαϊμ, Μπρούνο. *Η γοητεία των παραμυθιών: μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*. Μετάφραση: Αστερίου, Ελένη. Αθήνα: Εκδόσεις Γλάρος, 1995.
- Τριβιζάς, Ευγένιος. *Η ζωγραφιά της Χριστίνας*. Εικονογράφηση: Σώλου, Τέτη. Αθήνα: Εκδόσεις Ψυχογιός, 1997.
- Τριβιζάς, Ευγένιος. *Η τελευταία μαύρη γάτα*. Εικονογράφηση: West, Stephen. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2001.
- Τριβιζάς, Ευγένιος. *Η χώρα χωρίς γάτες*. Εικονογράφηση: Μαρουλάκης, Νίκος. Αθήνα: Εκδόσεις Κέδρος, 1985.
- Τριβιζάς, Ευγένιος. *Ο κύριος Ζαχαρίας και η κυρία Γλυκερία*. Εικονογράφηση: Βαρβάκη, Ράνια. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2007.
- Τριβιζάς, Ευγένιος. *Τα Γουρουνάκια Κουμπαράδες*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 1995.
- Τριβιζάς, Ευγένιος. *Τα μαγικά μαξιλάρια*. Εικονογράφηση: Παυλίδης, Βαγγέλης. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 1996.
- Τριβιζάς, Ευγένιος. *Το γαιδουράκι που γκάριζε*. Εικονογράφηση: Ηλιού, Λίζα. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2003.
- Τριβιζάς, Ευγένιος. *Το παπάκι που δεν του αρέσανε τα ποδαράκια του*. Εικονογράφηση: Ελευθερίου, Βαγγέλης. Αθήνα: Εκδόσεις Κέδρος, 1990.
- Τριβιζάς, Ευγένιος. *Το παραπονεμένο ελεφαντάκι*. Εικονογράφηση: Ελευθερίου, Βαγγέλης. Αθήνα: Εκδόσεις Κέδρος, 2004.
- Τριβιζάς, Ευγένιος. *Φρουτοπία. Τεύχη 1-50*. Εικονογράφηση: Μαρουλάκης, Νίκος. Αθήνα: Μοντέρνοι Καιροί, 2009.
- Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. *Καθορισμός του Καθεστώτος του Πρόσφυγα* - α' ελληνική έκδοση: Αθήνα 2006.

³¹ Esther Schor, *Emma Lazarus*, (U.S.A: Schocken Books, 2006), p.ix

- Dando, Arthur. *Η μεταμόρφωση του κοινότοπου*. Μετάφραση: Καρρά, Μαριλένα. Αθήνα: Μεταίχμιο, 2004
- Feldman**, Nancy. “**Assisting Children** in the Creation of New Life. Performances: Expanding Possibilities for Social and Emotional Development”. *Child and Adolescent Social Work Journal*. Vol. 25. N°2, pp. 85- 98. Springer Netherlands, 2008.
- Nodelman, Perry, *Words About Pictures*. U.S.A.: University of Georgia Press, 1988.
- Schor, Esther. *Emma Lazarus*. U.S.A: Schocken Books, 2006.
- United Nations Human Rights. Αναφορά από το διαδίκτυο:
<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=grk>
- Zolberg, A., Suhrke A., and Aguayo. S. *Escape from Violence: Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World*. New York :Oxford University Press, 1989.